

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס מבוא לתושבע"פ: תקופת התנאים וספרותה

פרופ' בנימין קצוף | המחלקה לתלמוד

An Introduction to the Oral Law: The Tannaitic Period and its Literature |
מס קורס 091382-01

הרצאה	סוג הקורס:
2	היקף נ"ז:
תשפ"ז	שנת לימודים:
א	סמסטר:
יום ג, 14:00	יום ושעה
יום ג, 12:00	שעת קבלה:
binyamin.katzoff@biu.ac.il	מייל מרצה:
lemida.biu.ac.il	קישור לאתר למדה:



תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

בקורס נעניין בשאלות המרכזיות הנוגעות להתהוות, מבנה פנימי, תוכן, דרכי עריכה, ומסורת הנוסח של היצירות המרכזיות מתקופת התנאים: המשנה, התוספתא ומדרשי ההלכה. נבחן את העדויות הנוגעות לשלבי העריכה, ליחס בין הסוגות השונות, להבדלים שבין אסכולות הלכתיות ובתי המדרש בהם נוצרו החיבורים, הסגנון והמינוחים האופייניים לכל חיבור, וזאת באמצעות עיון במקורות הראשוניים, בספרות פרשנית ובספרות מחקר, ובכתבי היד המרכזיים של החיבורים. במהלך הסמסטר הלומדים יגישו שתי מטלות המבוססות על עיון השוואתי בטקסטים על פי עדי הנוסח הטובים ועל ספרות מחקר מרכזית בתחום.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הלומדים יכירו את ההקשר ההיסטורי בו נוצרה הספרות התנאית ואת ההתהוות ההדרגתית והמבנה הפנימי של החיבורים מתקופה זו.
2. הלומדים ינתחו את אופי החיבורים לאור דרכים שונות לבחינת טכניקת העריכה של כל חיבור.
3. הלומדים יבחנו באופן השוואתי מקורות מחיבורים שונים ומסוגות ספרותיות שונות תוך עמידה על מאפייני הסוגה והחיבור וניתוח היחסים בין המקורות.
4. הלומדים יכירו את מסורת הנוסח העיקריות של כל חיבור, את היחס ביניהן, ואת המאגרים הדיגיטליים המרכזיים בהם ניתן לעיין בהם.

מיומנויות

1. הלומדים ינתחו באופן ביקורתי טקסטים מספרות התנאים תוך עמידה על ההבדלים בין מסורת הנוסח של החיבור, אופי הסוגה והחיבור, ותהליכי התהוותו.
2. הלומדים יבחנו באופן ביקורתי גישות מחקריות שונות המצויות בספרות המחקר בנוגע לאופי החיבורים וטיב היחסים ביניהם.
3. הלומדים יכירו את הכלים הדיגיטליים המסייעים ללימוד וחקר הספרות התנאית, בהם מאגרים הכוללים תצלומי כתבי יד, טקסטים מוקלדים וספריות מחקר דיגיטליות.



למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מרכיבי למידה פעילה:

1. ניתוח השוואתי עצמאי של מקורות על פי עדי הנוסח הטובים של החיבורים.
2. קריאה ביקורתית של גישות שונות בספרות מחקר.

3. הכרה ושימוש עצמי במאגרים ובכלים דיגיטליים ללימוד וחקר הספרות התנאית.

הערכה תהליכית ומעצבת:

במהלך הסמסטר הלומדים יגישו שתי מטלות שיהוו חלק מן הציון הסופי. אחת תתמקד בניתוח השוואתי של טקסטים על פי עדי הנוסח הטובים של החיבורים, ושניה בקריאה ביקורתית של גישות שונות בספרות המחקר.

מס' השיעור	נושא השיעור	קריאה
1	ספרות התנאים בהקשרה ההיסטורי, מקורה של התורה שבעל פה, אנשי כנסת הגדולה והסופרים	
2	הזוגות, ב"ש וב"ה, תופעת המחלוקת והפסיקה	ספראי, ש', "ההכרעה כבית הלל ביבנה", דהקה"ע השביעי למה", מחקרים בתלמוד, הלכה ומדרש, ירושלים תשמ"א, עמ' 21-44
3	חכמי יבנה ותחילת העריכה	רוזן-צבי, י', "מבוא למשנה", בתוך ספרות חז"ל הארץ-ישראלית, ירושלים תשע"ח, עמ' 1-24
4	משנת ר' עקיבא וקבצי הלכה קדומים	מלמד, ע"צ, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תש"ג, עמ' 69-100
5	משנת רבי יהודה הנשיא ודרכו בעריכת המשנה	אלבק, ח', מבוא למשנה, תל-אביב תשי"ט, עמ' 63-127 אפשטיין, י"נ, מבואות לספרות התנאים, ירושלים – תל-אביב תשי"ז, עמ' 57-230
6	מסירות המשנה מלאחר עריכתה ומשפחות הנוסח שלה	אפשטיין, י"נ, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים – תל-אביב תשכ"ד, עמ' 1-30
7	הברייתות והתוספתא שלנו	גולדברג, א', פירוש מבני ואנליטי לתוספתא מסכת בבא-קמא, ירושלים תשס"א, עמ' 8-22
8	עריכת התוספתא ויחסה למשנה	פרידמן, ש"י, תוספתא עתיקתא, רמת-גן תשס"ג, עמ' 15-95
9	התוספתא והתלמודים	קצוף, ב', "יחס הברייתות בתוספתא למקבילותיהן התלמודיות: עיון מחודש לאור מסכת ברכות", (2004) HUCA 75, עמ' א-כד
10	מדרש ההלכה: ראשיתו ומהותו	כהנא, מ', "מבוא למדרשי התנאים", בתוך ספרות חז"ל הארץ-ישראלית, ירושלים תשע"ח, עמ' 137-177

11	דרכי המדרש והמידות	גילת, י"ד, "להשתלשלותה של הגזרה שווה", פרקים בהשתלשלות ההלכה, רמת-גן 1992, עמ' 365-373
12	ר"י ור"ע: גישות, וקבצים ספרותיים	מ' בלברג, פתח לספרות חז"ל, רעננה תשע"ג, עמ' 102-113

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

מסקל בציון הסופי	תיאור התוצר
10% מהציון הסופי	מטלה תהליכית # 1 - ניתוח השוואתי עצמאי של מקורות על פי עדי הנוסח הטובים של החיבורים
10% מהציון הסופי	מטלה תהליכית # 2 - קריאה ביקורתית של גישות שונות בספרות מחקר
80% מהציון הסופי	מבחן מסכם

דרישות הקורס

בקורס זה יש חובת נוכחות. סטודנט ית שיעדר מעל 20% מן ההרצאות במהלך הסמסטר ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת ולא יקבל ציון בקורס. לקראת המפגשים הסטודנטים יתבקשו לעיין במקורות ראשוניים ולקרא ספרות מחקר כהכנה ללימוד המשותף. חלק מן המפגשים בקורס יהיו במתכונת אסינכרונית בהם הסטודנטים יתבקשו לעיין בטקסטים על פי עדי הנוסח הטובים ובספרות מחקר העוסקת באופים של המקורות התנאיים. מספר המפגשים במתכונת זו יקבע במהלך הסמסטר. במהלך הסמסטר הלומדים יגישו שתי מטלות המבוססות על עיון השוואתי בטקסטים על פי עדי הנוסח הטובים ועל קריאה ביקורתית של ספרות מחקר מרכזית בתחום. משקל שתי המטלות 20% מן הציון הסופי. בסוף הסמסטר יערך מבחן שמשקלו 80% מן הציון הסופי.

דרישות קדם

אין

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

קריאת חובה נוספת:

1. אפשטיין, י"נ, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים – תל-אביב תשכ"ד, עמ' 692-706
2. י' זוסמן, "תורה שבעל פה" פשוטה כמשמעה, כוחו של קוצו של יו"ד", מחקרי תלמוד ג (תשס"ה), עמ' 318-343

ספרי לימוד (textbooks) וספרי עזר נוספים:

ספרי מבואות לספרות חז"ל

1. אלבק, ח', מבוא למשנה, תל-אביב תשי"ט
2. אלון, מ', המשפט העברי, ירושלים תשל"ג
3. אפשטיין, י"נ, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים – תל-אביב תשכ"ד
4. אפשטיין, י"נ, מבואות לספרות התנאים, ירושלים – תל-אביב תשי"ז
5. בלברג, מ', פתח לספרות חז"ל, רעננה תשע"ג
6. דה-פריז, ב', מבוא כללי לספרות התלמודית, תל-אביב 1966
7. הלוי, י"א, דורות הראשונים, פרנקפורט 1918
8. וויס, א"ה, דור דור ודורשיו, ירושלים - תל-אביב תשכ"ד
9. מלמד, ע"צ, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תש"ג
10. פרנקל, ז', דרכי המשנה, וורשא תרפ"ג
11. רוזן-צבי, י', בין משנה למדרש: קריאה ספרותית, רעננה תש"פ
12. רזיאל, ע', מבוא למדרשים, אלון שבות תשע"א
13. האוניברסיטה הפתוחה, מבוא לתורה שבעל פה, תל-אביב תשנ"א, יחידות 1-4

ספרים ומאמרים בנושאים שונים

1. אורבך, א"א, "הדרשה כיסוד ההלכה ובעית הסופרים", תרביץ, כז (תשי"ח), עמ' 166-182
2. אלבק, ח', מחקרים בברייתא ובתוספתא ויחסן לתלמוד, ירושלים תש"ל
3. אלון, ג', תולדות היהודים בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, תל-אביב תשי"ג
4. בייכלר, א', "הלכות למעשה כבית שמאי בזמן הבית ואחר החורבן", ספר היובל למשה אריה בלוך, בודאפט 1905, עמ' 21-30
5. בן-שלום, י', בית שמאי ומאבק הקנאים נגד רומי, ירושלים תשנ"ד
6. בר-אשר, מ', "הטיפוסים השונים של לשון המשנה", תרביץ, נג (תשמ"ד), עמ' 187-220
7. גולדברג, א', "וכולהו אליבא דרבי עקיבא", תרביץ, לח (תשכ"ט), עמ' 231-254

8. גילת, י"ד, משנתו של ר' אליעזר בן הורקנוס, ירושלים תשכ"ח
9. גילת, י"ד, פרקים בהשתלשלות ההלכה, רמת-גן 1992
10. כהנא, מ', "תפוחי זהב במשכיות כסף: המשנה וסדר סדריה", תרביץ, עו (תשסז), עמ' 29-40
11. כהנא, מ', ספרי במדבר - מהדורה מבוארת, ירושלים תשע"א
12. כהנא, מ', "מבוא למדרשי התנאים", בתוך ספרות חז"ל הארץ-ישראלית, ירושלים תשע"ח, עמ' 137-177
13. ליברמן, ש', הקדמה לתוספתא ע"פ כתב יד ווינה, ניו-יורק תשט"ו, עמ' ז-יג
14. ליברמן, ש', יוונית ויוונית בארץ-ישראל, ירושלים תשמ"ד
15. מנדל, פ', "תוספתא", בתוך ספרות חז"ל הארץ-ישראלית, ירושלים תשע"ח, עמ' 109-136
16. נאה, ש', "מבנהו וחלוקתו של מדרש תורת כהנים (ב) פרשות, פרקים, הלכות", תרביץ, סט (תש"ס), עמ' 59-104
17. ספראי, ש', "ההכרעה כבית הלל ביבנה", דהקה"ע השביעי למה"י, מחקרים בתלמוד, הלכה ומדרש, ירושלים תשמ"א, עמ' 21-44
18. פינקלשטיין, א', הפרושים ואנשי כנסת הגדולה, ניו-יורק תש"י
19. פרידמן, ש"י, "ברייתות בתלמוד הבבלי ויחסן למקבילותיהן בתוספתא", עטרה לחיים, מחקרים בספרות התלמודית והרבנית לכבוד פרופ' ח"ז דימיטרובסקי, ירושלים תש"ס, עמ' 201-163
20. פרידמן, ש"י, תוספתא עתיקתא, רמת-גן תשס"ג
21. פרידמן, ש"י, "לאופיין של הברייתות בתלמוד הבבלי: "בן תימא" ו"בן דורתיי", נטיעות לדוד, ירושלים תשס"ה, עמ' קצה-רעד
22. קצוף, ב', "יחס הברייתות בתוספתא למקבילותיהן התלמודיות: עיון מחודש לאור מסכת ברכות", HUCA 75 (2004), עמ' א-כד
23. קצוף, ב', "למסורתיו של מגיה: נוסח התוספתא לאור הגהות על דפים מן הגניזה", גנזי קדם יח (תשפ"ב), עמ' 153-176
24. רוזנטל, ד', משנה עבודה זרה – מהדורה בקורתית בצירוף מבוא (עבודת דוקטור), ירושלים תשמ"א
25. רוזנטל, ד', "על שלב נוסף בתולדות נוסח המשנה", תרביץ, פא (תשע"ג), עמ' 47-60
26. רוזנטל, י', 'על נספחים ומקומם בתוספתא', תרביץ, עט (תש"ע-תשע"א), עמ' 187-228
27. רוזן-צבי, י', "מבוא למשנה", בתוך ספרות חז"ל הארץ-ישראלית, ירושלים תשע"ח, עמ' 1-64
28. שרמר, ע', "למסורת נוסח התוספתא, עיון ראשוני בעקבות שאול ליברמן", JSIJ, 1 (2002), עמ' 11-43
<http://www.biu.ac.il/JS/JSIJ/1-2002/Schremer.doc>
29. Brody, R., Mishnah and Tosefta Studies, Jerusalem 2014
30. Elman, J. Y., "Babylonian Baraitot in the Tosefta and the Dialectology of Middle Hebrew", *AJS Review*, XVI (1991), pp. 1-29

- Elman, J. Y., *Authority and Tradition: Toseftan Baraitot in Talmudic Babylonia*, New-York 1994 .31
- Hauptman, J., *Rereading the Mishnah, A New Approach to Ancient Jewish Text*, Tübingen 2005 .32
- Hauptman, J., "The Tosfta as A Commentary on an Early Mishnah", *JSIJ*, 4 (2005), pp. 109-132 .33
- Kahana, M., "The halakhic Midrashim", *The Literature of the Sages II* (ed. S. Safrai), Assen 2006, pp. 3-105 .34
- Kraemer, D., "The Mishnah", *The Cambridge History of Judaism*, IV (2006), pp. 299-315 .35
- Mandel, p., "The Tosefta", *The Cambridge History of Judaism*, IV (2006), pp. 316-335 .36
- Yadin-Israel, A., *Scripture and tradition: Rabbi Akiva and the triumph of Midrash*, Philadelphia 2015